

Asia: VN/17391/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle Kansaneläkelaitoksen tietojenvaihtoa koskevan lainsäädännön muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Pankki- ja tilitietoihin liittyvä lausuntopalaute:

Kelan toimivaltaan kuuluva perustoimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, minkä vuoksi hakijan on toimitettava luotettava selvitys käytettävissä olevista tuloistaan ja varoistaan. Kun toimeentulotuki on perhekohtainen etuus, luotettavan selvityksen toimittaminen koskee kaikkia perheen jäseniä.

Hallintolain mukaan Kelan on hankittava asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot. Nykytilannetta haastaa se, että Kela joutuu pyytämään hakemuksen käsittelyn kannalta välttämättömiä tilitietoja hakijalta määräajassa, minkä hidastaa asian käsittelyä. Mikäli tiliotteita ei toimiteta, hakemus voidaan hylätä puuttuvien selvitysten vuoksi ja hakija ei saa päätöstä viimesijaisesta taloudellisesta tuesta.

Tilitietoihin kohdistuu myös vaatimuksia: tuen hakijan ja perheenjäsenten tilitapahtumaluettelojen tulee olla katkeamattomia ja niissä tulee näkyä tilinomistaja, tilinumero, ajanjakso, saldo ja tositteiden tilinumerot, jotta kaikki asiakirjaan liittyvät sivut on toimitettu.

Nykytilanteessa Kelalla on mahdollisuus toimeentulotukilain 18 a § 2 momentin perusteella tehdä perustoimeentulotuen hakijaa koskeva rahalaitostiedustelu. Perusteena on tilanne, jossa on syytä epäillä asiakkaan tai hänen edustajansa antamien tietojen riittävyyttä tai luotettavuutta. Pyyntö tulee esittää kirjallisesti ja ennen tätä on asiakkaalle annettava asiaa koskeva tieto.

Hallituksen esityksen tavoitteena on, että perustoimeentulotuen käsittelyn yhteydessä Kelan käsittelijöiden tekemät tietopyynnot rahalaitoksille yksinkertaistuisivat, nopeutuisivat ja yhdenmukaistuisivat edellytyksiltään samanlaisiksi kuin useiden muiden sosiaaliturvaetuuksien kohdalla on säädetty. Tietopyyntöjen lähettäminen rahalaitokselle muuttuisi sähköiseksi.

Hallituksen esityksen perusteluissa perustoimeentulotuen osalta tuodaan esille tietyt tilanteet, joissa Kelalla on ollut syytä epäillä tietojen luotettavuutta. Tämä peruste on ollut vallitseva käytäntö ja sen käyttö on ollut perusteltua esimerkiksi tilanteissa, joissa hakija ei ole pystynyt toimittamaan tilitietoja luotettavalla tavalla.

Hallituksen esityksessä tuodaan esille tiedonsaantiin liittyviä toissijaisia perusteita, jotka eivät liity yksinomaan tuenhakijan tuloihin ja varallisuuteen. Näitä perusteita voidaan kyseenalaistaa: voidaanko pelkästään tilitietojen perusteella tehdä luotettavasti tulkintoja perustoimeentulotuen hakijan olosuhteista ja asumiskustannuksista.

Lisäksi hallituksen esityksessä arvioidaan, että tilitietojen perusteella tuen hakijan tosiasiallinen asuinpaikka tulisi esille. Esimerkkinä on mainittu muun muassa noutopostitilanteet.

Tilitapahtumiin voi sisältyä arkaluonteisia tietoja, joilla ei ole merkitystä etuuden käsittelyn kannalta. Esityksen mukaan etuuden hakijalla olisi edelleen mahdollisuus toimittaa pyydetty tiliotteet itse ja halutessaan peittää niistä arkaluonteiset tiedot. Kuitenkin sitä, miten etuuden hakijan oikeus salata yksityiselämänsä suojan piiriin kuuluvia tilitietoja voisi toteutua käytännössä, ei ole avattu esityksessä.

Matkakorvauksiin (Kela-taksit) liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Toimeentulotuessa huomioitavia laskuja koskevaan Kansaneläkelaitoksen tiedonsaantioikeuteen liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Toimeentulotuen hakijan tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuuteen liittyvä lausuntopalaute:

Erityisen ongelmallisena voidaan pitää kohdassa Hakijan tietojenanto- ja ilmoitusvelvollisuus (Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta 17 §) sitä, että tilitiedoista tulkitaan tuen hakijan perhetilannetta ja perheen kokoonpanoa. Näkökulmina, joilla arvioidaan tuen hakijan kuulumista yhteistalouteen, mainitaan muun muassa asunnon koko, yhdessä asumisen kesto, keskinäiset tilisiirrot sekä puolison poste-restante -merkinnän aikana syntyneet lapset. Nämä ovat sellaisia tietoja, joita ei voi tulkita lainkaan yksiselitteisesti tilitapahtumien perusteella, vaan tulkinta tulisi todentaa muutoin.

Lääkärinlausuntoja- ja todistuksia koskevan tiedonsaantioikeuden tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Muihin toteuttamisvaihtoehtoihin liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Hallituksen esityksen mukaan uudistuksen pääasialliset vaikutukset syntyvät Kelan toimintamenojen alentumisella (5,5 miljoonaa euroa vuodessa). Muilta osin taloudellisia vaikutuksia ei ole pystytty riittävästi arvioimaan. Esimerkiksi etuuskuluja, erityisesti perustoimeentulotukea, on arvioitu säästyvän ”jonkin verran”. Tässä yhteydessä korostetaan muita vaikutuksia Kelan toiminnalle: väärinkäytösten ennaltaehkäisyä, väärinkäytösten selvittämisen nopeutumista, käsittelyn nopeutumista muun muassa resurssien tehokkaammalla kohdentamisella sekä perusteettoman toimeentulotuen myöntämisen vähenemistä.

Vaikutusten hyvinvointialueiden ja Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimen toimintaan on arvioitu olevan vähäisiä. Lisätyötä arvioidaan kuitenkin jossain määrin aiheutuvan ehkäisevän tuen myöntämiseen sekä toimeentulotuen asiakkaiden ohjaukseen ja neuvontaan liittyen.

Tietojen luovuttaminen eri viranomaisten välillä on perusteltua silloin kun tietopyynnöt ovat yksiselitteisiä ja tietojen luovutus toteutuu tietoturvallisesti. Lisäksi lokimerkinnöistä tulee voida varmistaa, että tietoja on käsitellyt ainoastaan sellainen henkilö, jolla on virka- tai työtehtävänsä puolesta oikeus tietojen käsittelyyn ja välittämiseen.

Muu lausuntopalaute:

Hallituksen esityksessä nousee esille uusi käsite salattu avoliitto. Lain toteuttamisen perusteissa olevien käsitteiden tulisi olla yleisesti hyväksyttyjä ja käytettyjä, eikä käsitteitä tulisi luoda tällaisessa yhteydessä.

Perusteluissa on useita kohtia, joissa todetaan, että perustoimeentulotuen hakija on voinut tehdä elämäntilanteessaan ratkaisuja, jotka haastavat yhteis- ja erillistalouden määrittelyä. Tässä yhteydessä ei tuoda esille muita ratkaisuvaihtoehtoja siitä, miten lainsäädännöllä tai lain tulkinnalla olisi mahdollista tukea tuen hakijan perheen yhteistaloutta suhteessa erillistalouteen. Keinona voisi olla perusosan määrittely siten, että kahden huoltajan perheen perusosat ovat yhdessä yhtä suuret kuin kahden huoltajan erillistaloudessa asuminen.

Kuvaja Anne-Maria
Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala